

Motion till riksdagen 2025/26:161

av **Gudrun Brunegård (KD)**

Forensisk utredning av omkomna på Dag Hammarskjölds plan

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en rättsmedicinsk granskning av originalmaterialet från obduktionerna av de omkomna och om att ge ett ackrediterat forensiskt laboratorium i uppgift att begära ut röntgenbilderna i original för undersökning och bedömning av skottmaterialet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppmana regeringen att tillsätta en multidisciplinär utredning i syfte att klargöra vilka avvägningar Sveriges regering gjorde i samband med utredningarna 1961–62 rörande Dag Hammarskjölds död och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att allt relevant tillgängligt material omaskat bör ställas till såväl utredningens som akademins och allmänhetens förfogande och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska framföra en offentlig ursäkt till de förolyckade svenskarnas familjer gällande tidigare regeringars inställning till orsaken till kraschen och tillkännager detta för regeringen.

Bakgrund

Runt midnatt under natten mellan den 17 och 18 september 1961, för sextiofyra år sedan, omkom FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld vid en flygkrasch, som även ledde till samtliga femton övriga ombordvarandes död: den svenska flygplansbesättningen och Hammarskjölds medföljande medarbetare. Av de omkomna var totalt nio personer svenska medborgare.

Tre utredningar genomfördes hösten 1961 och våren 1962 i syfte att klarlägga orsaken till flygkraschen: två nordrhodesiska och en FN-utredning. Den senare utgick i

huvudsak från uppgifter i de nordrhodesiska utredningarna. Parallellt med de tre utredningarna tillsatte Sveriges regering hösten 1961 en speciell arbetsgrupp för att granska alla inkomna uppgifter och rapportera till regeringen.

Företrädare för det koloniala styret i Nordrhodesia spred redan direkt efter kraschen förutfattade påståenden om att planet förmodligen störtat på grund av den svenska besättningens föregivet bristande rutin vid afrikanska förhållanden. Denna uppfattning drevs sedan vidare under utredningarnas gång. Andra källor talade om ljusfenomen i luften ovanför planet som kunde tolkas som beskjutning, och om skador på Hammarskjölds huvud som kunde tolkas som skottskador.

FN-utredningen överlämnades i maj 1962. De nordrhodesiska utredningarna och den svenska regeringens speciella arbetsgrupps slutrapport, som överlämnades samma dag, hade bedömt handhavandefel hos piloten som den minst osannolika orsaken till haveriet. Till skillnad från dessa utredningar gav FN-utredningen istället ett öppet domslut; ingen av de hypoteser man arbetat efter kunde varken bekräftas eller vederläggas – varken tekniskt fel, yttre påverkan, inre påverkan eller den mänskliga faktorn. FN:s generalförsamling beslutade att lägga ned utredningen och att återuppta den om det kom fram nya uppgifter som skulle kunna bidra till en förklaring.

2014 beslutade så FN:s generalförsamling att öppna utredningen igen. Den tanzaniske domaren Mohamad Chande Othman utsågs att hålla i utredningen. Mathias Mossberg fick den svenska regeringens uppdrag att granska de svenska arkiven och överlämna det som fanns av betydelse till domare Othman. Redan i Othmans rapport 2019 drogs slutsatsen att någon form av yttre påverkan fått planet att krascha. Generalförsamlingen har därefter vid tre tillfällen, senast i december 2024, beslutat att förlänga utredningen. Alla länder med direkt eller indirekt koppling till ärendet har uppmanats att öppna sina arkiv och överlämna allt relevant material till utredaren. Storbritannien och USA har ännu inte gjort så, trots att det sannolikt finns rikligt med material, såsom radiotrafik som avlyssnats av amerikanska militärplan som befann sig i Ndola vid tillfället.

Förenta nationernas utredning fokuserar på själva flygkraschen som föranledde generalsekreterarens, de FN-anställdas och de svenska medborgarnas död. Den svenska regeringens speciella arbetsgrupp som tillsattes hösten 1961, dess arbete och varför uppfattningen om vad som hänt svängde från februari till maj 1962, är däremot en intern svensk angelägenhet. Den svenske utredaren Mathias Mossberg konstaterar 2019 att Sveriges svängning borde vara föremål för en egen utredning.

I ett replikskifte vid en interpellationsdebatt i riksdagen hösten 2020 medgav utrikesminister Ann Linde att det inte gick att utesluta att det kunde finnas diplomatiska, kommersiella eller realpolitiska skäl till regeringens agerande under våren 1962. Denna bedömning delades av den tidigare utrikesministern Tobias Billström. I ett svar på en skrivelse från den så kallade Brunegård-gruppen, bestående av undertecknad, ärkebiskop emeritus K G Hammar, professor Henning Melber och Hans Kristian Simensen, skrev han i juli 2023 att det inte går att ”utesluta att dåtidens politiska landskap samt utrikes- och säkerhetspolitiska överväganden kan ha haft en inverkan (...) på rapporten från 1962”. Billström konstaterade vidare att genom Othmans slutsatser anses teorin om pilotfel inte längre vara den mest sannolika orsaken till haveriet.

Mot bakgrund av slutsatserna i Mossbergs rapport bedömde Billström att det inte fanns mycket som tydde på att det i svenska arkiv ännu finns information av det slag som Brunegård-gruppen hoppas kunna få svar på genom en sanningskommission. Han fortsatte: ”Det material som finns att tillgå i svenska arkiv står det därmed allmänheten,

inklusive forskare och journalister, fritt att ta del av och att analysera. Jag uppmuntrar också alla intresserade att göra detta för att kasta ljus över händelserna.” Om nya fynd görs i svenska eller andra länders arkiv kunde han vara beredd att återkomma till frågan om en svensk sanningskommission.

Denna öppning uppskattades. Dock förekommer fortfarande att dokument från offentliga arkiv maskas, i vissa fall sådana som tidigare lämnats ut omaskade. Detta försvårar sökandet efter sanningen. Det är av stor vikt att allt relevant arkivmaterial utlämnas utan maskning.

Nuläget

I sina fortsatta granskningar och jämförelser av dokument från olika arkiv har Hans Kristian Simensen för övriga i Brunegård-gruppen redovisat en rad diskrepanser mellan det svenska materialet och andra tillgängliga källor. Dit hör uppgifter från obduktionsprotokollen, som i viss mån skiljer sig åt. I den ursprungliga, rhodesiska obduktionsrapporten från hösten 1961 talas om att tre kulor påträffats i vardera av två av kropparna. Fem av dessa kulor avlägsnades vid obduktionen och analyserades. De bedömdes efter forensisk analys ha kommit från exploderande ammunitionslådor nära offren, utan några sådana räfflor som skulle ha synts om de hade avfyrats genom en pistolpipa.

Den svenska regeringens speciella arbetsgrupp gav i januari 1962 Medicinalstyrelsen i uppdrag att granska den fullständiga obduktionsrapporten för de sexton omkomna, som hade utförts av tre av den rhodesiska regeringens tillkallade experter. Ordföranden i den speciella arbetsgruppen, justitiekansler Rudholm, lät genom förste sekreterare Axel Edelstam hemställa att obduktionsrapporten genom Medicinalstyrelsens försorg snarast granskas och kommenteras av svensk flyg- och rättsmedicinsk expertis. Två svenska experter, Luftfartsstyrelsens flygmedicinska assistent, doktor Arne Frykholm, och professor Nils Ringertz, fick därpå av Medicinalstyrelsen uppdraget att granska den rättsmedicinska rapporten efter obduktionerna.

I sin rapport daterad till den 15 februari 1962 skriver Ringertz och Frykholm till Medicinalstyrelsen att kulor anträffats i tre kroppar: ”Trots att alla döda kroppar, anträffade å olycksplatsen, helt genomröntgades anträffades kulor endast i de nämnda tre, vilka alla med stor sannolikhet kunnat antagas ha haft ammunition buret på kroppen. Den samtidiga förekomsten av insprängda patronhylsor och tändhattar i de fall där kulor anträffades talar med stor bestämdhet för att kulorna inträngt i samband med ammunitionsexplosion under branden.”

Professor Stewart Fleming, som förvaltar originalhandlingarna från Dr Hugh Douglas Ross-arkivet vid University of Dundee, gav i augusti 2024, efter förfrågan från Brunegård-gruppen, ett andra utlåtande på grundval av de handlingar han disponerar. Ytligt belägna kulor, som pekar i olika riktningar, återfinns på röntgenbilder i två av kropparna. I dessa två kroppar samt i en tredje återfinns även rester av exploderade patronhylsor. Obduktionsprotokollet avseende Dag Hammarskjöld uppger inte någon skada på hans hud på huvud eller hals. Röntgenbilderna bekräftar enligt professor Fleming att det inte finns någon skada på Hammarskjölds nackkotpelare eller skallben. Han summerar att det inte finns några tecken på att någon ombord på planet skulle ha mördats efter kraschen. Dödsorsaken hos samtliga omkomna är kopplade till skador förorsakade i samband med flygkraschen och den starka hetta som uppkom vid explosionen. Ett undantag är Sgt. Harold Julien,

som kastades ut från planet och avled efter några dagar. Professor Flemings bedömning bekräftar således den ursprungliga rhodesiska.

I juli 2025 besvarade professor Fleming uppföljande frågor kring detaljer från obduktionsprotokollet. Han skrev att de fem kulor som avlägsnades vid obduktionen enligt Dr Ross anteckningar direkt överlämnades till en namngiven nordrhodesisk polis för ballistisk bedömning. Varje kula lades i en separat behållare, som märktes upp med från vilken kropp som kulan extraherats, men utan notering om var i kroppen som respektive kula hade återfunnits. Professor Fleming bekräftar vidare att ett fotografi av en röntgenbild av låret på en av livvakterna, som enligt protokollet uppges visa en kula, saknas i det utredningsmaterial som offentliggjorts i FN-utredningen. Den saknade röntgenbilden finns dock bevarad bland originalhandlingarna.

Slutsatser

Det är av stor betydelse att fastställa om den icke analyserade kulan har samma kaliber, 9 mm, som de övriga. Har den liknande utseende som de fem analyserade kulorna, vilket skulle tyda på att den utlösts utan att ha avfyrats genom en pistolpipa, eller skulle den kunnat ha avlossats från ett vapen? Kriminalteknisk expertis bör, enligt bedömningar från sakkunniga på området som Brunegård-gruppen varit i kontakt med, ha goda förutsättningar att kunna avgöra detta från högupplösta originalbilder. Det skulle i detta sammanhang också vara av stort värde att få tillgång till Dr Ross fullständiga anteckningar från obduktionerna. Skotska sekretessregler för journaluppgifter inklusive röntgenbilder gäller dock i 100 år. Beslut om utlämning av dokument kan fattas av Dundee-universitetets juridiska expertis, men för röntgenbilderna råder enligt uppgift sträng patientsekretess.

Regeringen äger frågan om Dag Hammarskjölds död. Därför är ett regeringsbeslut nödvändigt för att en forensisk undersökning av skottmaterialet ska kunna genomföras av ackrediterat forensiskt laboratorium. Då kan originalbilderna och all dokumentation från obduktionerna av de omkomna begäras ut för rättsmedicinsk granskning. Det skulle också vara av yttersta värde om de kulor som omhändertogs av rhodesisk polis kunde återfinnas och analyseras. Var dessa förvaras, om de finns kvar, är i dagsläget inte känt.

Men varför avlägsnades enligt uppgift bara två av tre kulor från sergeant Hjeltes kropp vid obduktionen? Och varför visar obduktionsrapporten upp endast två röntgenbilder med kulorna från menig Perssons kropp och varför saknas en röntgenbild, som finns kvar i originalmaterialet? Varför stämmer inte namnet på den nordrhodesiske polismannen i de av professor Fleming granskade anteckningarna efter Dr Ross, med namnet på den nordrhodesiske polismannen som enligt granskningskommissionerna anförtröddes uppdraget? Och varför skriver doktor Frykholm och professor Ringertz om kulor i tre av kropparna, när det enligt obduktionsprotokollet rörde sig om kulor i två av kropparna? Varför ställde inte den svenska speciella arbetsgruppen några frågor kring detta? Och varför nämner inte doktor Frykholm och professor Ringertz att det under obduktionen av menig Persson även lämnades in extraherade metallföremål för polisiär granskning?

Med dessa frågor, tillsammans med de oklarheter som Mathias Mossberg 2019 beskriver som den svenska regeringens ”svängning” våren 1962 i uppfattning om vad som orsakat flygkraschen, kvarstår det behov av en multidisciplinär utredning som undertecknad har framfört tidigare. I en sådan utredning bör ovanstående frågor belysas, och framför allt vilka skäl man kan utträna till att Sveriges regering fastställde den

speciella arbetsgruppens slutrapport och därmed lade sig i linje med den nordrhodesiska förklaringsmodellen, som bortsåg från de sinsemellan samstämmiga vittnesmålen från ögonvittnen om olika ljusfenomen och mer än ett flygplan. Genom detta gjorde sig Sveriges regering delaktig både i den skamliga nedvärdering av ögonvittnenas vittnesmål och skuldbeläggningen av den svenska flygplansbesättningen, vilket är något som plågat och förföljt deras efterlevande familjer i över sextio år.

De efterlevande familjerna till de omkomna på SE-BDY Albertina har genomlevt ett långdraget lidande. Förlusten av en kär anhörig har förvärrats genom den historiska skuldbeläggningen, att den svenska besättningen skulle ha varit orsak till katastrofen. En offentlig ursäkt från regeringen skulle ha stort symbolvärde för de efterlevande. Med tanke på att FN-utredaren, domare Othman, redan 2019 konstaterat att någon form av yttre påverkan förorsakat kraschen behöver inte FN:s slutrapport inväntas.

Gudrun Brunegård (KD)